

Knut Hamsun, Élettöredékek

című novelláskötetéről
(Nagyvilág Kiadó, 2006, fordította
Kovács katáng Ferenc)

A sors fintora

A magát tizennyolc éves korától csakis írónak, és nem másnak valló Hamsun termékenyen ontja magából a rövidebb lélegzetű írásokat – a legcsekélyebb visszhang nélkül – egészen 1890-ig. Ekkor, harmincegy évesen, az *Éhség* (*Sult*) című írással debütál mint regényíró. A sors fintora, hogy éppen azzal a művével lesz egycsapásra ismert, amelyben életének két végletesen sikertelen, nyomorral teli időszakát eleveníti meg. Önkínzóan tűnhetne naturalista

részletességgel megírt kisregénye, ha nem tudnánk, hogy Hamsun terápiának használta az önéletrajzi alapú elbeszéléseket. Ide sorolhatók novellái is, amelyek nagyrészt írói pályafutásának elején születnek. Életéről rendelkezésünkre álló adatokból úgy tűnik, ezekben is saját tapasztalatait dolgozta fel; gyakran kínlódásokkal, emberi, írói válságokkal terhes életszakaszaiból. Sokszor az összeroppanás szélén vagy éppenséggel azon túl állva. Nem hiányoznak a fekete humorral megfestett történetek sem átélt kalandokról, megismert emberekről.

Az *Éhséget* olvasva kíváncsi lesz az ember, mik lehetnek azok az írások, amelyek tartalmáról szűken nyilatkozik az én-elbeszélő, és amelyekben koplalva, fázva, megaláztatva, de konokul és mindig vissza-visszatérő reménnyel dolgozik? Írások, amelyekkel elszántan házal egy, a műben nem megnevezett nagy napilap – mint Hamsun életrajzából ismert, a *Dagbladet* – szerkesztőjénél. Az éhség miatt a delíriumnak rendszeresen a mélyében leledző író a kinkeservvel kiszenvedett írások közül néhányat nemes egyszerűséggel korszakalkotónak tart. A szerkesztő – merő emberbarátságból – néha közöl is egyet.

Sokan úgy tartják, hogy Hamsun már az *Éhség* megjelenése előtt olyan kalandos életet élt, amely egy átlagember számára csak regényekben elképzelhető. Írói pályafutása elején, mielőtt befutott íróként anyagi lehetősége nyílt volna a hosszabb írásokon dolgozni, kénytelen volt novella terjedelmű

írásokra korlátozni a munkáját. Ezek különös jelentőséggel bírnak az irodalomtörténészek szemében. Kézzelfoghatóan illusztrálják azt a figyelemreméltó folyamatot, amelynek során a szépreményű, de egészen korai írásai alapján nem különösebb tehetséget tanúsító fiatal tollforgató megtalálta egyéni hangját.

Hamsun különböző lapokban megjelent novelláit Lars Frode Larsen kutatta fel és jelentette meg 1988-ban a *Livsfragmenter* című kötetben. A második, oslói kiadással egyidejűleg, 2006-ban első ízben jelentek meg magyarul Kovács katáng Ferenc élvezetes fordításában, *Élettörédékek* címmel. Gazdag információval szolgálnak az író pályafutásáról és művészi, emberi fejlődéséről.

Ha a korszakalkotó jelzőt talán nem is, de a megragadó, elgondolkodtató, remek vagy egyszerűen letehetetlen jelző közül a kötet bármelyik novellája méltán megérdemli egyiket vagy másikat. Például az *Útitársam* és a válogatást bevezető és annak címét inspiráló *Élettörédék* – mindkettő az emberi természetet mélységeit tárja fel – vagy a *Bűn*, amely társadalomkritikai jellegű. A *Felolvasó körúton* és a *Rossz napok* egy-egy napot beszélnek el a narrátor életéből; közvetetten Hamsunról szólnak, már fiatalkorában nyilvánvalóan különc, erős egyéniségéről, eredeti látásmódjáról. (Hamsun a kötet novellái közül az *Élettörédéket*, a *Bűnt* és a *Felolvasó körútont* írta az *Éhség* megjelenése előtt.)

Bár a lélek mélységeinek feltérképezése csak a későbbi, hosszabb terjedelmű írásokban kerül Hamsun érdeklődésének középpontjába, már e kötet több novellájában észrevehető Hamsun megfigyelő kényszere. Legyűrhetetlen az emberi viselkedés iránti kíváncsisága, legyen az bosszantó vagy kellemes. A szerelem leírása Hamsunnál a világirodalom egyik csúcspontja. Az erotika iránti, a korabeli kritikusok többsége által túlzottnak minősített figyelme jólismert. De érdeklődése korántsem áll meg az ember kellemesnek mondható tulajdonságainál; mindet és minden részletében fel akarja tárni, cizelláltan, kőrboncnoki pontossággal. A gondolatok, a tettek, az elhangzó szavak élethű leírása az emberismeretnek kivételesen magas fokát, az emberi természet megfestésének különleges képességét tárja elénk írásaiban. Kalandvágó vére (vagy az éhezés) kétszer is Amerikába hajtotta Kristiniából, ahol a legkülönbözőbb munkákkal kereste meg a kenyerét. És az a tény, hogy a sajátjától merőben más kultúrákat tapasztalt meg, talán magyarázatot ad arra a képességére, hogy kellő távolságot tud tartani, amikor hazáját és honfitársait veszi szemügyre. Nemegetszer jellemezték már Hamsunt mint az élet idegenje, ám ez az idegenség talán éppen abból a távolságtartásból ered, amellyel az életet szemléli. Személyének – és írásainak – izgalmas ellentmondása azonban ez: az életet kívülről, ugyanakkor szenvedéllyel figyeli. Szarkasztikus elhatárolódással – és eltökélt kutatói szenvedéllyel; megcsömörlötten – és elfojthatatlan vággyal, hogy ezt a csömört is megjelenítse.

Íme egy részlet az *Útitársam* című novellából:

Útitársam magas, zörgő csontú, kiszáradt alak volt, fekete öltönyben, amely úgy feszült rajta, mint egy próbában. A mellényt számtalan apró, fényes kőgomb fogta össze egészen nyakig: a magas, keményített inggallér körül egykor fehér selyemsál. Metodista lelkész, gondoltam azonnal, ahogy megláttam a dohányzókabinban. Egy pillanatig sem kételkedtem ítéletemben, holott azelőtt sosem találkoztam metodista lelkésszel. Első pillantásra szembe tűntek a férfi kézmozdulatai is.

Az ember biztos lehetett, hogy abban a pillanatban, amint a kezei szabaddá válnak, a jobb keze mozgásba lendül, s ha nem is éppen vakarózik, de ujjaival bejárja teste minden egyes táját, s hogy a bal keze se maradjon tétlen, azzal a belső zsebében matat, Isten tudja mik között, mintha ellenőrizné, nem vesztett-e el valamit.

Öt percnél tovább nem tudott nyugton ülni. Egyik pillanatban a hajóorrban, egy másodperccel később már a taton termett, nyugtalanul kutakodott minden zugban, szögletben kis, fehér orrával, mélyen ülo apró barna szemével. Valóságos egérszemei voltak, különösen alkalmasak az eldugott helyek felkutatására. S mindenhová cipelte a sárga utazótáskáját! Nem olyan kis egyszerű, vállra vethető táska volt, hanem nagy, bosszantóan sárga, ronda jószág, olyan kiáltóan hamis, hogy azonnal szembeűnt. Ezzel az utazótáskával rohangált fel s alá, lázasan jobb kezéből a balba téve, aztán vissza, letette, majd újra felvette. Bárhol is találta magát az ember a fedélzeten, biztos lehetett abban, hogy ha nem is azonnal, de egy-két percen belül szemébe ötlük ez a himbálózó, sárga színfolt. Talán éppen ez a táska tette, hogy már Dröbakba érkezésünk előtt meg voltam győződve arról, hogy hál' istennek hamarosan megszabadulunk ettől az alaktól. Hiszen több helyet foglalt el egyedül, mint öt más! Ezért minden kikötésnél azt figyeltem, feltűnik-e távozó alakja a parton. Néha, amikor kikötöttünk, eltűnt a zűrzavarban, és Laurvigban már biztos voltam, hogy a szárazföldön láttam, és megkönnyebbülve sóhajtottam fel, de mielőtt még felszedtük volna a horgonyt, megint ott volt, a fura kézmozdulataival, s a lehetetlen sárga utazótáskájával.

Nehéz abbahagyni az idézést, s akkor képzeljük csak el, milyen iramban olvassa ezt a novellát az ember! Semmiképpen nem szeretném lelőni a poént; a filmszerűen megelevenülő történetben a drámai fordulatok még csak ezután következnek, az izgalom hamarosan a tetőre hág. A kötet végén Lars Frode Larsen *Megjegyzéseiből* kiderül, hogy konkrétan nem ismerte el magáénak a novellát. (Korai írásai gyakran *ismeretlen fiatal író* vagy *X* aláírással jelentek meg a lapokban.) Ám mind a stílusjegyeket, mind a novella tartalmát tekintve – Hamsun életének egyes részletei és barátoknak való beszámolóai alapján – szinte biztosra vehetjük, ő a szerzője. Keletkezését 1891-re tehetjük, tehát az *Éhség* megjelenése után egy évvel. Ebben az időben Hamsun part menti utazásra indul, ahogy ez a novellában is szerepel és barátainak egy különös, félelmetes hatást kel-

tő élményről számol be: *majdnem megöltek*.

Az *Útitársamat* egy kurta mondatral vezet be a szerző. A novella eredetét tudatja, és már ez a rövide fogott, a történet valódiságára utaló információ felcsigázza az olvasót. A mondatok hosszának változatossága élvezetes, feszes ritmust ad írásainak. A mellékmondatok szinte mindig új információval szolgálnak vagy vegyítik a cselekményt és az azokhoz fűződő gondolatokat, jellemzéseket, így a hosszabb mondatok is fenntartják a pergő ritmust. A történeteknek és a hozzáfűződő gondolatoknak hosszabb-rövidebb mondatokban való vegyítése e novellák egyik fő stílusjegye. Az *Élettörredéket* szintén egy rövid, *in medias res* mondatral vezet be: az olvasó alig várja a folytatást!

... Ez történt Samarában. Mikor Serénából visszatértem, s te már elutaztál – bánatomra, meglepetésemre nem találok szavakat. Hogy tehette ezt velem ez a nő, tépelődtem, hiszen ismert, tudhatta, hogy mennyire utáltam azt az igazgatót – s a színpadot. Megbénított az elkeseredettség. Kirohantam a házból, átvágtam a parkon, ahol azelőtt gyakran sétáltunk; átverekedtem magam a szőlősövényen, be az erdőbe, a legsűrűbbjébe, ahová a nap sugarai már nem tudtak behatolni. Ott feküdtem időtlen időig, míg rám nem találtak. És most a szobámban járkálok, fojtogató bánatomban bolyongok, mint vándor zsidó a nagyvilágban – az elkeseredettség mérge egyre mélyebre ég a lelkembe – összeroppantam.

(A magyar olvasó számára talán különösen élvezetes a hosszabb, mellékmondatok láncolatából álló mondatok olvasása sok modern norvég szerző minimalista stílusához képest.)

Kovács katáng Ferenc hűen és gazdag szókinccsel fordít; ahol szabadon, ott a stílusjegyeket megőrzendő. És – félre ne értessék – számomra meglepő sikerrel mindvégig visszaadja Hamsun írásainak jellemzőit. A fordító örök dilemmája, hogy az eredeti művet a lehető leghívebben adja vissza, ugyanakkor az olvasó számára élvezhetővé, befogadhatóvá tegye. K. k. F. több síkon is remekel. Nemcsak tükrözi Hamsun írásmódjának korabeli ízét – miközben cseppet sem avított stílusa –, hanem az író stílusát is természetesen szövi bele a magyar átültetésbe. Miben is látom ezeket, a már említett, cselekményeket és gondolatokat vegyítő mondatok mellett? Például kíméletlenül egyenes, de a szereplők lelkiállapotát kifinomultan megjelenítő társadalomkritikájában, látásmódja fanyar humorában, mellbevágó szarkazmusában, a narratíva és a gondolatok pergő, könnyed ritmusában. Nehéz megfejteni Hamsun egyedülálló stílusának titkát, de stílusjegyeit szemügyre véve ezekben a novellákban azt látni, hogy árnyaltan, irodalmi stílusban, ugyanakkor soha nem elvontan fogalmaz. Az írás hatalmas vitalitással teli: él és erőteljesebb. Az elbeszélés ritmusa egyenletesen pereg, egy pillanatra sem ülnek le az események. A gondolatok ugyanolyan lendületet adnak az elbeszélésnek, mint magának a cselekménynek a leírása. A személyek jellemzése egyszerre

árnyalt és tömör, énjüknek elevensége – legyen az egy én-elbeszélő szemszöge vagy több más szereplő megszólaltatása – megragadó. Ahol több szereplő van jelen, a személyi képtár rendkívül változatos.

K. k. F. új életet lehel a régimódi nyelvezetű írásba; a magyar szöveg mívesen megmunkált, mégis köznapi és élvezetes. Itt-ott természetesen módon bukkannak fel modern vagy legalábbis annak hangzó szavak (Volt ő már társaságban és szerencséjére tudja, mi a különbség jólneveltség és *tetűség* között. – *Az éjszaka vándorai* c. novellából). Hamsun tollához híven, minden szépítés nélkül szólalnak meg a nép egyszerű, tanulatlan gyermekei, gyakran utcai zsargonban vagy köznapi nyelven. K. k. F. különösen ezekben a dialógusokban törekszik a magyar olvasó számára érthető és elfogadható, élethű tolmácsolásra. Egy részlet az előbbi novellából:

— *Hó bírtáá mán olyan sebbel belekötni abba a kovácsba?*

— *Há? Én belekötmi? Tán nem úgy tapadt rám, mint egy pióca? Begőzöltem, be én. Úgy eetángáátam, hogy orrán, száján frücskőt a zabkása.*

Norvég eredetiben:

Assen kunde du ryke ukklar med sme'n da?

Ryke ukklar? Sat'n inte pa mej som plasterlap med en gang, kanske? Men da blej jej sint, og herr'n forsyne meg tog jej 'n inte, sa havresaa stod som en rojk ut 'a alle ender pa 'n!

Hamsun új, radikális mondanivalóval tört be a korabeli irodalomba. Nyilvánvalóan modern író volt a maga korában. Fiatalkori írásaiban a társadalmi igazságtalanságok feltárása foglalkoztatta leginkább; vallotta, hogy egy írás változtatásokat képes elindítani makroszinten. A társadalom kivetettjeit szólaltatta meg, éppen ezért kívánta beszédüket híven visszaadni.

A magyar fordítás egyetlen szaván, egy mondatán nem akad fel az olvasó – stílus-törés vagy oda nem illő szóhasználat miatt –, mert mind tökéletesen beleillik egy magával ragadó egészbe, egy gazdag részletű, mégis egységes egészet alkotó perzsaszövegbe, amelynek mintáit újra és újra tanulmányozni kell. Éppen úgy, mint az eredetiben.

Nem volt könnyű kiemelni egy-egy részletet a kötetből; ha kedvesinálónak nem találták tökéletesnek, annál inkább el kell olvasni az egész novellát, kötetet.

Személyes élményem Hamsunnal, hogy némelyik írása (*Sult; Paa gjengrodde stier*) számomra újjászülte Oslót. Ezt a várost mai (énjében? Nem, hiszen éppen ez az, amit sehogy' sem találok!) – állapotában minden egyedi hangulattól mentesnek, lelketlennek látom idestova tizenegy éve. Kovács katáng Ferenc *Oslói séta* c. írása az *Ághegy* 2004. 6–10-i számában újra megerősítette ezt a benyomásmat; a szerző tehetségének köszönhető, hogy az írás élvezetes, megannyi szórakoztató ráismerésre ad lehetőséget, mégis meglepően új látásmódban. K. k. F. Oslója Hamsun karcolatainak modern változata: ritka megfigyelőképességről, a részletek megjelenítésének egyediségéről tanúskodik. Ennek ellenére (vagy inkább

éppen ezért) egy felületes, emberi értékektől kopasztott és minden esztétikát nélkülöző városképet mutat.

Hamsun novellái – a most megjelent magyar fordításnak is köszönhetően – új varázst adnak a városnak. A jól ismert utcák-terek, kávéházak, az egykor itt lakók korabeli leírása feléleszti az alvó Oslót, száz év távlatából életre kelti Oslo rejtett varázsát. A kötet novellái közül a *Karácsony felé*, *Az éjszaka vándorai* és a *Rossz napok* keltik fel bennem ezt az érzést. Az utcán járva (mintegy az eltűnt idő nyomában) hamsuni alakokat látok, akik egzisztenciális nehézségekkel küzdenek, de nyomoruk és futó, lopott örömeik, végletektől feszített, erősen megélt minden napjaik és ünnepeik elválaszthatatlanul ehhez a városhoz kötik őket.

Tomán Monika

Nagy Erika fotója: Az elhagyott

Az uppsalai fotóművészt következő számunkban mutatjuk be olvasóinknak